

Władysław Magowski jako lekarz polowy armii pruskiej

Władysława Magowskiego (1890-1961) zapiski z dwóch wojen

Anita Magowska

Uniwersytet Medyczny w Poznaniu

Wojenne dzienniki Władysława Magowskiego (1890-1961) unaoczniają, z jak wielkim trudem Polacy wywalczyli wolność po ponad studziesięcioletnim okresie niewoli. Dla pokolenia narodzonego w ostatnich latach XIX w., do którego należał Magowski, wojenne wydarzenia trwały przecież ponad siedem lat, bo zawarty w czerwcu 1919 r. Traktat Wersalski nie określał wszystkich granic Polski, zmuszając Polaków do walki na różnych frontach. Wojenne losy Władysława Magowskiego, syna powstańca 1863 r. i administratora dóbr w Lipnicy koło Szamotuł, Walentego, nie były więc wyjątkowe.

W latach gimnazjalnych należał on do Towarzystwa Tomasza Zana w Ostrowie Wielkopolskim. W 1911 r. rozpoczął studia lekarskie w Monachium, po czym kontynuował je w Bonn, Heidelbergu, Berlinie i Lipsku, gdzie zastał go wybuch I wojny światowej. Zmobilizowany jako obywatel pruski do armii, w sierpniu 1914 r. został mianowany pomocniczym lekarzem polowym w 37. pułku piechoty landwery.

Obraz pierwszych miesięcy I wojny światowej, utrwalony przez Władysława Magowskiego (1890-1961) w „Dzienniku podlegarza napisanym podczas Wojny Wszechświatowej”, zaskakuje stoickim spokojem autora. Wynika on z pozytywnego charakteru działań militarnych, a także dobrych relacji między polskimi lekarzami wojskowymi (autor dziennika miał nawet swego ordynansa, także Polaka) a pruskimi oficerami. Opublikowane fragmenty dziennika obejmują niecały pierwszy rok wojny, kiedy większą część czasu wojsko pruskie spędzało w kwaterych. Kiedy wiosną 1915 r. front zaczął szybko przesuwać się, obie walczące strony poniosły duże straty osobowe. Za odwagę, wykazaną przy ewakuacji i opatrywaniu rannych podczas walk w listopadzie 1914 r., Magowski został odznaczony Krzyżem Żelaznym II klasy.

Służbę w armii pruskiej ukończył w listopadzie 1918 r. i natychmiast po przybyciu do Poznania przystąpił do oddziałów powstańczych. Uczestniczył w walkach ulicznych, biorąc udział m.in. w zdobyciu lotniska na Ławicy. Potem dowodził eszelonem ratunkowym zbierającym rannych na trasie Zbąszyń-Poznań. W styczniu 1919 r., jako podporucznik, podjął pracę w Wojsku Polskim, najpierw w XV Szpitalu Okręgowym w Poznaniu, potem w I dywizjonie 2. pułku artylerii polowej wielkopolskiej, a w 1920 r. w VII Batalionie Zapasowym Wojsk Wartowniczych i Etapowych we Lwowie.

W dniu 28 lipca tego roku, prawdopodobnie na rozkaz Kwatery Głównej Naczelnego Wodza (KGW), Władysław Magowski objął komendaturę Pociągu Sanitarnego nr 73, zorganizowanego przez profesorów Uniwersytetu Poznańskiego (UP) oraz Poznański Czerwony Krzyż przy współpracy władz wojskowych. Pociąg utworzono w odpowiedzi na odezwy Józefa Piłsudskiego, wydane 3 lipca 1920 r. i wzywające do maksymalnego wysiłku na rzecz obrony Ojczyzny oraz do udzielania pomocy materialnej armii polskiej i ochotniczego wstępowania w jej szereg. Do wspierania akcji zaciągu ochotniczego do wojska zachęcał też warszawski Obywatelski Komitet Wykonawczy Obrony Państwa.¹

Pociąg wyruszył z Poznania 27 lipca 1920 r., gdy dowodzone przez Michała Tuchaczewskiego oddziały Armii Czerwonej stały na linii Bugu, przygotowując się do ostatecznego uderzenia na Warszawę, wśród ludności niemieckiej w Gdańsku, Prusach Wschodnich i na Górnym Śląsku, a także wśród ludności żydowskiej zamieszkałej w okolicach Warszawy, rosły nastroje antypolskie.² Sytuację tą utrwalił w swoich zapiskach Magowski. Zadaniem podlegającego mu i liczącego dwadzieścia dwa wagony Pociągu Sanitarnego nr 73, była ewakuacja rannych żołnierzy z frontu, udzielenie im pierwszej pomocy medycznej i przetransportowanie do szpitali położonych w bezpiecznej odległości.³

Kiedy organizowano pociąg, wszyscy zdrowi pracownicy naukowo-dydaktyczni UP mający wykształcenie lekarskie w większości już byli na froncie. Załogę Pociągu Nr 73 utworzyli zatem w większości nie-lekarze, a mianowicie profesorowie i zastępcy profesorów: Tadeusz Chrzaszcz (1877-1943), Władysław Mieczysław Kozłowski (1859-1935), Edmund Malinowski (1885-1979), Zygmunt Moczarski⁴ (1876-1957), Feliks Terlikowski (1885-1951), trudny do zidentyfikowania prof. Bednarski, a także asystent A. Powarow.

---

¹ K. Wysocki, Mobilizacja społeczeństwa do obrony niepodległości latem 1920 roku, [w:] Bitwa warszawska 1920 roku, w obronie niepodległości, pod red. J. Odziemkowskiego, Warszawa 2006, s. 247.

² G. Łukomski, Walka Rzeczypospolitej o kresy północno-wschodnie 1918-1920. Polityka i działania militarne. Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1994, s. 122.

³ W. Magowski, Dziennik pociągu sanitarnego, rękopis, zbiory Marka Magowskiego.

⁴ Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia, red. A. Wrzosek, Poznań 1925, s. 135. – O udziale prof. Zygmunta Moczarskiego w pociągu sanitarnym Uniwersytetu Poznańskiego wspomina Adam Wrzosek.

Najstarszym członkiem załogi był sześćdziesięcioletni prof. Władysław M. Kozłowski, który zaliczył niecałe cztery lata studiów lekarskich w rodzinnym Kijowie, a naukę przerwał, gdy został zesłany na Syberię. Po powrocie udał się do Dorpatu, gdzie ukończył studia przyrodnicze, a w dalszych latach życia poświęcił się filozofii nauki i logice. Przed przybyciem do Poznania wykładał te przedmioty na uniwersytetach w Brukseli, Genewie, Paryżu i Warszawie⁵. Absolwentem studiów lekarskich na Uniwersytecie Warszawskim wprawdzie był pięćdziesięcioczworoletni prof. Zygmunt Moczarski, który jednak zawodu tego nie wykonywał z powodu kalectwa nabytego w więzieniu carskim (został uwięziony za zorganizowanie zjazdu studenckiego). Jako uczyony, Moczarski specjalizował się w hodowli roślin i zwierząt⁶.

Pozostali uczestnicy Pociągu nr 73 byli związani z Wydziałem Rolniczo-Leśnym. Tadeusz Chrzaszcz był profesorem chemii fermentacyjnej i przemysłu rolnego, a Feliks Terlikowski – profesorem gleboznawstwa i rolnictwa. Asystent Powarow był także pracownikiem Wydziału Rolniczo-Leśnego UP. Ponadto do pociągu zgłosiły się siostry Czerwonego Krzyża: Krystyna Bielińska, Grofińska, Gruberska i Niegolewska (prawdopodobnie żona Felicjana Niegolewskiego, lekarza). Wszystkie te osoby kierowały się szlachetnymi pobudkami, mając na ogół skromne przygotowanie medyczne, co wyjaśnia dlaczego władze wojskowe powierzyły komendanturę pociągu niespełna trzydziestoletniemu Władysławowi Magowskiemu.

Pociąg sanitarny UP kursował między Poznaniem a Frontem Środkowym wojny bolszewickiej przez prawie dwa miesiące. Trasy przejazdu wyznaczały wydawane na bieżąco rozkazy KGW, stanowiącej jedyne centrum dowodzenia podczas inwazji Armii Czerwonej. Kiedy Pociąg wyruszał, w KGW dopiero powstawały plany zatrzymania wojsk radzieckich i przejęcia inicjatywy strategicznej przez polskie oddziały. Pociąg kursował w czasie operacji zaczepnej znanej jako bitwa warszawska. Zabierał rannych żołnierzy polskich i rosyjskich z Siedlec, Grudziądza, Świecia, Miłosnej, Warszawy, Aleksandrowa i Białegostoku,⁷ a następnie zawoził ich do szpitali m.in. w Ostrowie Wielkopolskim, Poznaniu i Kościanie.⁸ W końcu września 1920 r., gdy Józef Piłsudski wydał rozkaz przegrupowania całości sił zbrojnych na nowe linie frontu, rozpoczynając bitwę nad Niemnem, Senat UP udzielił załodze pociągu absolutorium. Profesorowie wrócili wtedy do obowiązków akademickich, a Pociąg Sanitarny Nr 73 przejęło wojsko.⁹

W 1921 r. Władysław Magowski został awansowany do stopnia kapitana, przeniesiony do rezerwy i oddelegowany na studia lekarskie do Lwowa. Dyplom

---

⁵ Ibidem, s. 465-466.

⁶ Ibidem, s. 612-614; WSB, Warszawa – Poznań 1981, s. 489.

⁷ P. Żarkowski, Polska sztuka wojenna w okresie bitwy warszawskiej. Front środkowy w działaniach manewrowych w sierpniu 1920 roku, MON, Warszawa 2000, s. 31, 107.

⁸ W. Magowski, Dziennik pociągu sanitarnego, zbiory Marka Magowskiego.

⁹ Uniwersytet Poznański w pierwszych latach..., s. 135.

doktora wszech nauk lekarskich uzyskał 7 września 1921 r., po czym wrócił do Poznania i podjął pracę we współtworzonej przez siebie w szpitalu wojskowym uniwersyteckiej Klinice Ocznej.¹⁰ Po uzyskaniu specjalizacji okulistycznej opuścił Klinikę i objął stanowisko ordynatora Oddziału Okulistycznego w Szpitalu SS. Elżbietanek. Równocześnie pracował w Ubezpieczalni Społecznej, wykładał w Szkole Pielęgniarek, a od 1934 r. w przychodni PKP. W końcu sierpnia 1939 r. został powołany do Armii „Poznań” i jako ordynator oddziału ocznego 7. Szpitala Okręgowego uczestniczył w bitwie nad Bzurą. Do niewoli niemieckiej został wzięty pod Gabinem. Zwolniony na początku 1940 r., brał udział w konspiracji i zajmował się akcjami charytatywnymi, m.in. organizował przerzuty zagrożonych aresztowaniem Polaków z Kraju Warty do Generalnego Gubernatorstwa. Po wojnie wrócił na zajmowane przed wojną stanowisko w Szpitalu SS. Elżbietanek. Obejmował je aż do likwidacji tego szpitala w maju 1949 r. Później prowadził do końca swego życia, osobiście zorganizowany oddział okulistyczny Wojewódzkiego Szpitala Dziecięcego w Poznaniu. Równocześnie pracował w Wojewódzkiej Przychodni Specjalistycznej i prowadził praktykę prywatną.¹¹

Historia Pociągu Sanitarnego Nr 73, zaledwie epizodu w dziejach wojny polsko-bolszewickiej, była dotychczas nieznana. Władysław Magowski pisał swój dziennik na luźnych kartkach, odnotowując trasy przejazdu pociągu, liczbę zabieranych rannych, zmęczenie załogi pociągu, antypolskie nastroje ludności niemieckiej i żydowskiej oraz sprawy osobiste, zwłaszcza spotkania z ojcem i narzeczoną, Haliną Kornobisówną. Komendanturę pociągu sanitarnego uważał za zaszczyt, ale jak wynika z dziennika, z podporządkowaniem sobie dużo starszych profesorów miał pewne trudności. Oryginały obu dzienników Władysława Magowskiego przechowuje Marek Magowski z Polic, któremu niniejszym dziękuję za ich udostępnienie¹².

---

¹⁰ S. Stępek, Władysław Magowski (1890-1961), [w:] Szkice do portretów przedstawicieli medycyny poznańskiej 1945-1985. Red. J. Hasik, R. Meissner, Poznań 1991, s. 230-231.

¹¹ M. Magowski: Magowski Władysław, [w:] Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919, t. VI, pod red. B. Polaka, Poznań 2009, s. 120-121.

¹² Materiały rodziny, udostępnione przez Marka Magowskiego.